

ТЕМА 5. РЕФІНАНСУВАННЯ БАНКІВ

1. Сутність та загальні вимоги НБУ до банків у разі здійснення рефінансування.
2. Рефінансування банків шляхом надання кредитів овернайт.
3. Порядок проведення тендерів з підтримання ліквідності банків.
4. Принципи і порядок проведення операцій репо.
5. Операції НБУ з депозитними сертифікатами.
6. Проведення операцій з купівлі (продажу) державних облігацій України.
7. Рефінансування комерційних банків через надання стабілізаційного кредиту.

**1. Сутність та загальні вимоги
Національного банку України до
банків у разі здійснення
рефінансування.**

Національний банк України є банком банків, тобто кредитором останньої інстанції.

Рефінансування банків – це операції з надання банкам кредитів у порядку, встановленому НБУ .

НБУ для регулювання ліквідності банків, виконання функції кредитора останньої інстанції, з врахуванням поточної ситуації на грошово-кредитному ринку застосовує такі інструменти:

- операції з рефінансування (постійно діюча лінія рефінансування для надання банкам кредитів овернайт, кредити рефінансування);
- операції репо (операції прямого репо, операції зворотного репо);
- операції з власними борговими зобов'язаннями (депозитні сертифікати овернайт та до 90 днів);
- операції з державними облігаціями України.

Специфіка операцій з рефінансування:

- здійснюються для регулювання ліквідності банків в обсягах, потрібних для нормального функціонування грошово-кредитного ринку.
- обсяг наданих НБУ конкретному банку кредитів рефінансування (крім кредиту овернайт) та коштів за операціями прямого репо, у тому числі з врахуванням по даній заявці, не повинен перевищувати 50% розміру регулятивного капіталу банку, розрахованого за даними балансу на останню звітну дату.
- НБУ з метою видалення надлишкової ліквідності може проводити з банками операції зворотного репо та здійснювати емісію власних боргових зобов'язань на відповідний період.
- НБУ протягом дії кредитного договору між банком і НБУ може здійснювати перевірки банку (це передбачається в кредитному договорі) щодо правильності відображення в бухгалтерському обліку предметів застави, наданих під забезпечення кредитів рефінансування.
- НБУ забезпечує проведення операцій з рефінансування банків за допомогою програмно-технологічного забезпечення.
- НБУ здійснює рефінансування банків за процентною ставкою, що не нижча, облікової ставки НБУ, і яка протягом дії кредитного договору не підлягає коригуванню.

НБУ розпорядчими документами встановлює:

- додаткові вимоги до банків залежно від інструментів, строків рефінансування, виду забезпечення кредиту рефінансування;
- розмір співвідношення кредиту рефінансування до наданого банком забезпечення;
- частоту звернень банків до Національного банку за видами інструментів рефінансування;
- технічний порядок проведення операцій з банками, який передбачає терміни виконання операцій, послідовність дій структурних підрозділів Національного банку та банків, а також зразки договорів та інших документів, що свідчать про проведення операцій.

Вимоги до банків, що бажають використати інструменти рефінансування:

- строк діяльності банку– не менше ніж один рік після отримання банківської ліцензії;
- має банківську ліцензію та генеральну ліцензію на здійснення валютних операцій;
- має активи, які можуть бути прийняті Національним банком у заставу;
- не має простроченої заборгованості (основна сума кредиту та проценти за користування ним) за кредитами НБУ та є платоспроможним.

2. Рефінансування банків шляхом надання кредитів овернайт

НБУ здійснює підтримку короткострокової (миттєвої) ліквідності банку в національній валюті через постійно діючу лінію рефінансування шляхом надання кредиту овернайт.

Кредит овернайт – кредит, який наданий банку Національним банком за оголошеною процентною ставкою через постійно діючу лінію рефінансування на термін до наступного робочого дня.

НБУ може надавати банкам кредити овернайт:

- під забезпечення державними облигаціями України (крім облигацій зовнішньої державної позики України) або депозитними сертифікатами (кредит овернайт під забезпечення);
- без забезпечення (кредит овернайт бланковий).

Механізм отримання кредиту овернайт:

1. НБУ щоденно оголошує банкам % ставки на наступний робочий день, розмір їх диференційований залежно від забезпечення;
2. Банк протягом робочого дня може подати до НБУ 1 заявку
3. НБУ у день отримання заявки перевіряє виконання банком встановлених вимог і готує пропозиції керівництву НБУ для прийняття рішення;
4. На підставі генерального кредитного договору, задоволеної заявки до визначеного строку сума кредиту перераховується в банк.
5. Повернення кредиту здійснюється наступного робочого дня до визначеного часу з %.
6. Наступний кредит надається за умови погашення попереднього

- **3. Порядок проведення тендерів з підтримання ліквідності банків**

Тендер з підтримання ліквідності банків – це механізм, який передбачає надання НБУ кредитів банкам, що потребують підтримання ліквідності.

НБУ здійснює рефінансування банків шляхом проведення: кількісного або процентного тендера.

Кількісний тендер – тендер, на якому НБУ наперед встановлює ціну (процентну ставку), за якою банки можуть одержати кредити рефінансування або розмістити в Національному банку кошти.

Процентний тендер – тендер, під час оголошення якого банки у своїх заявках до Національного банку зазначають ціну (процентну ставку), за якою вони погоджуються одержати кредит рефінансування або розмістити кошти.

Сума коштів, що пропонується для рефінансування або для розміщення при 2-х видах тендерів, може оголошуватися або не оголошуватися.

- Повідомлення про проведення кількісного або процентного тендера надсилається щотижня засобами електронної пошти. Тендери проводяться щосередини з такою періодичністю:
 - три середи підряд – рефінансування строком до 14 днів;
 - одна середа – рефінансування строком до 90 днів.

НБУ може прийняти рішення щодо здійснення рефінансування шляхом проведення тендерів строком до 360 днів.

У забезпечення кредитів рефінансування можуть прийматися:

- державні облігації України (ОВДП, ОВЗП, цільові обл ігації ВДП);
- державні облігації України, які перебувають у довірчій власності банку;
- депозитні сертифікати;
- цінні папери Державної іпотечної установи (ДІУ), у том у числі розміщення яких здійснено під гарантію КМУ та підтверджено коштами в Державному бюджеті України;
- іноземна валюта (долари США, євро, англійські фунти стерлінгів, швейцарські франки, японські єни);
- іпотечні облігації (лише звичайні);
- облігації місцевих позик;
- облігації підприємств (крім цільових), у тому числі ті, розміщення яких здійснено під гарантію КМУ;
- векселі суб'єктів господарювання – резидентів, що авальовані КМУ;
- векселі суб'єктів господарювання – резидентів України. НБУ в окремих випадках може здійснювати рефінансування банків під забезпечення векселями нерезидентів;
- векселі банків, авальовані іншим банком;
- гарантії іншого банку-резидента;
- майнові права за укладеним банком-позичальником кредитним договором із головним розпорядником коштів державного бюджету, головним розпорядником коштів місцевих бюджетів, кошти за яким надано під державну гарантію.

Застава може бути однорідною або змішаною.

Перелік ЦП, які можуть бути заставою, визначається щокварталу.

Розподіл кредитів під час проведення кількісного тендера здійснюється відповідно до поданих заявок до закінчення суми, яка запропонована на цей тендер. Якщо запропонованої на кількісний тендер суми недостатньо для задоволення всіх заявок банків, то кошти за оголошеною ціною розподіляються між усіма банками пропорційно до поданих заявок.

За умови проведення НБУ процентного тендера банки самостійно пропонують процентну ставку, за якою вони погоджуються одержати кошти, але не нижчу за облікову ставку НБУ. На процентному тендері заявки задовольняються відповідно до зниження запропонованої в них процентної ставки, починаючи з найвищої, і надалі поступово до закінчення запропонованого обсягу кредитів або задоволення всіх заявок банків.

Якщо два або кілька учасників процентного тендера пропонують однакову процентну ставку, а обсяг кредитів, що залишився, не достатній для задоволення всіх заявок банків з однаковою процентною ставкою, то кошти пропорційно розподіляються між цими банками. Один банк не може одержати більше 50% обсягу коштів, запропонованих на тендері з підтримання ліквідності банків.

Результати проведеного тендера повідомляються банкам, які брали участь у тендері. Банки, заявки яких задоволені (частково задоволені), мають укласти залежно від виду забезпечення з Національним банком кредитний договір та договір застави (гарантії), на підставі яких забезпечується перерахування коштів банкам.

Перерахування коштів банкам забезпечується після отримання НБУ відповідної застави.

НБУ здійснює перевірку застави (щоб не було знецінення, зменшення корисності).

НБУ при виявленні фактів надання недостовірної інформації (в. т.ч. звітної).

Кредит і % банк може повернути НБУ в визначений строк або достроково.

4. Принципи і порядок проведення операцій репо

Операція прямого репо – це кредитна операція, що ґрунтується на двосторонньому договорі між Національним банком та банком про купівлю Національним банком державних облігацій України з портфеля банку або банківських металів (перша частина договору репо) з подальшим зобов'язанням банку викупити державні облігації України або банківські метали (друга частина договору репо) за обумовленою ціною на обумовлену дату.

Операція зворотного репо – це депозитна операція, що ґрунтується на двосторонньому договорі між Національним банком та банком про продаж Національним банком зі свого портфеля державних облігацій України з одночасним зобов'язанням зворотного їх викупу в банків за обумовленою в договорі ціною та на обумовлену дату.

Операції репо можуть здійснюватися лише з тими державними облігаціями України, строк погашення яких не припадає на строк проведення операції.

Національний банк може здійснювати тільки операції строкового репо (строк операції чітко визначений), але не більше 90 календарних днів.

Механізм проведення операцій прямого репо

- НБУ надсилає банкам повідомлення про проведення тендера із зазначенням умов його проведення та строку операції репо.
- Банки подають до НБУ за допомогою засобів відповідного програмного забезпечення заявки на участь у тендері, у яких пропонують свої умови щодо ціни купівлі (продажу) державних облігацій України, строку проведення операції репо, обсягу операції репо, кількості та коду цінних паперів, що пропонуються.
- НБУ розглядає та відбирає для задоволення ті заявки банків, які є найприйнятнішими для НБУ за обсягами операцій або ціновими параметрами (залежно від виду тендера).
- НБУ надсилає банкам, які за результатами тендера мають право отримати кошти за куплені НБУ державні облігації України, повідомлення-підтвердження про намір укласти договір про здійснення операцій прямого репо.
- Банк може достроково повернути кошти і проценти за операцією прямого репо, письмово повідомивши про це НБУ.

Механізм проведення операцій зворотньо репо

- НБУ може проводити операції зворотного репо з державними облігаціями України шляхом безпосередньої домовленості з банками.
- НБУ за умови проведення операції зворотного репо для визначення ціни продажу (купівлі) державних облігацій України орієнтується на процентні ставки за власними борговими зобов'язаннями, процентні ставки за депозитами на міжбанківському ринку та дохідність за державними облігаціями України.

5. Операції НБУ з депозитними сертифікатами

Депозитний сертифікат – це один з монетарних інструментів, що є борговим цінним папером НБУ в бездокументарній формі (з іменною ідентифікацією власників на підставі реєстру власників системи кількісного обліку СЕРТИФ), який свідчить про розміщення в НБУ коштів банків та їх право на отримання внесеної суми і процентів після закінчення встановленого строку.

Тендер з розміщення депозитних сертифікатів – це механізм, через який банки розміщують у Національному банку тимчасово вільні кошти згідно з визначеними умовами.

Національний банк здійснює операції з власними борговими зобов'язаннями шляхом емісії депозитних сертифікатів за такими строками:

- один день (овернайт);
- до 90 днів.

Депозитний сертифікат овернайт – борговий цінний папір Національного банку, який свідчить про розміщення банком коштів через постійно діючу лінію проведення тендерів з розміщення депозитних сертифікатів на термін до наступного робочого дня.

Розміщення та розрахунки за депозитними сертифікатами здійснюються лише в безготівковій формі в національній валюті України.

Умови розміщення, максимальна або мінімальна сума заявки від банку, сума вкладу, строк, на який розміщується депозитний сертифікат, визначаються залежно від ситуації, що склалася на грошово-кредитному ринку в період оголошення про проведення тендера, та з урахуванням перспектив її розвитку і доводяться до відома банків.

Процентний дохід за депозитним сертифікатом розраховується виходячи з суми вкладу, процентної ставки, бази нарахування та строку розміщення депозитного сертифіката.

Депозитні сертифікати мають право обігу на відкритому ринку лише серед банків, а також можуть використовуватися як застава на міжбанківському кредитному ринку та як за безпечення кредитів рефінансування Національного банку.

Система кількісного обліку СЕРТИФ – це комп'ютеризована дворівнева (Національний банк і банки) система, що обслуговує розміщення, обіг та погашення емітованих Національним банком депозитних сертифікатів.

Національний банк здійснює розміщення депозитних сертифікатів шляхом проведення кількісного або процентного тендера з використанням засобів відповідного програмно-технологічного забезпечення:

- щоденно – через постійно діючу лінію проведення тендерів з розміщення депозитних сертифікатів овернайт;
- щочетверга – депозитні сертифікати строком до 90 днів.

Національний банк за допомогою засобів електронної пошти оголошує про проведення кількісного або процентного тендера з визначенням або загального обсягу залучення коштів від банків, або процентної плати за них, або без визначення таких параметрів.

Банки, які бажають придбати депозитні сертифікати, у день проведення тендера подають до НБУ заявку на участь у тендері до часу, зазначеного в повідомленні.

Прийняття заявок від банків на участь у тендері, їх розгляд і надсилання банкам повідомлень про результати тендера здійснюються Національним банком у день проведення тендера.

У разі проведення процентного тендера з оголошенням загального обсягу коштів, що залучаються НБУ, без визначення ціни їх залучення, банки самостійно пропонують суму та процентну ставку, за якою вони погоджуються вкласти кошти в депозитний сертифікат.

НБУ підставі заявок, що надійшли від банків, а також враховуючи оперативний моніторинг процентних ставок на міжбанківському ринку, самостійно визначає прийнятну для залучення коштів процентну ставку і здійснює розміщення депозитних сертифікатів у межах оголошеного обсягу на цей тендер, починаючи з найменшої процентної ставки.

Якщо оголошений обсяг залучення коштів менший, ніж сума коштів, зазначених у заявках банків з однаковою процентною ставкою, то розміщення депозитних сертифікатів здійснюється пропорційно між цими банками.

НБУ у разі проведення кількісного тендера розміщує депозитні сертифікати серед банків відповідно до черговості поданих заявок до закінчення суми, що пропонується для залучення, виходячи з цілей регулювання грошово-кредитного ринку.

Банк у день отримання повідомлення про задоволення заявки на придбання депозитних сертифікатів перераховує відповідну суму коштів на рахунок у НБУ.

Право власності банку на депозитний сертифікат виникає з часу зарахування оплаченої кількості депозитних сертифікатів на рахунки власників у системі кількісного обліку СЕРТИФ. Підтвердженням права власності на депозитний сертифікат є виписка з рахунку банку в системі кількісного обліку СЕРТИФ, яку Національний банк надає власнику депозитного сертифіката.

НБУ здійснює погашення депозитних сертифікатів шляхом перерахування на кореспондентський рахунок банку суми вкладу і процентного доходу за ним на дату погашення відповідно до строків та умов, передбачених для розміщення депозитних сертифікатів.

6. Проведення операцій з купівлі (продажу) державних облігацій України

НБУ з метою регулювання грошово-кредитного ринку може здійснювати операції з купівлі (продажу) державних облігацій України шляхом участі в торгах, які проводяться на фондовій біржі та на позабіржовому ринку.

7. Рефінансування комерційних банків через надання стабілізаційного кредиту

Стабілізаційний кредит – кредит, який надає Національний банк України платоспроможному банку для підтримки ліквідності до двох років під програму фінансового оздоровлення банку.

Загальний строк користування стабілізаційним кредитом з урахуванням усіх продовжень строку користування ним не може перевищувати п'яти років.

Рішення про надання чи відмову в наданні стабілізаційного кредиту, зміну умов кредитного договору, погодження графіка повернення кредиту та сплати процентів за користування ним приймає Правління НБУ в межах монетарних можливостей.

Забезпечення за стабілізаційним кредитом може бути однорідне або змішане.

Розмір процентної ставки за стабілізаційним кредитом визначається в річних процентах на рівні півтори облікової ставки НБУ, та протягом дії кредитного договору не підлягає коригуванню.

Проценти за користування стабілізаційним кредитом нараховуються згідно з умовами кредитного договору.

Заборони НБУ для банків, що отримали стабілізаційний кредит:

- заборони виплати дивідендів акціонерам, крім виплати дивідендів за привілейованими акціями;
- заборони розподілу капіталу в будь-якій іншій формі, крім спрямування прибутку на збільшення статутного капіталу банку, формування резервного фонду, покриття збитків минулих років;
- заборони виплати бонусів, премій та інших додаткових матеріальних винагород керівникам банку;
- заборони здійснення інвестицій у нові основні засоби, які не беруть участі в здійсненні банківських операцій;
- заборони придбання цінних паперів (крім державних облігацій України, боргових цінних паперів, емітованих НБУ);
- зупинення проведення банком активних операцій з пов'язаними особами банку;
- заборони здійснення викупу акцій власної емісії та дострокового погашення цінних паперів власної емісії;
- заборони надання бланкових кредитів.

Забезпечення стабілізаційного кредиту.

Основне забезпечення:

1. Державні облігації України всіх випусків (ОВДП, ОВЗП, цільові облігації внутрішньої державної позики України), строк погашення яких настає не раніше ніж через 10 днів після строку повернення стабілізаційного кредиту, за умови, що вони перебувають у власності банку – клієнта депозитарію державних цінних паперів НБУ (або депонента клієнта депозитарію).
2. Боргові цінні папери, емітовані НБУ.
3. Облігації Державної іпотечної установи, розміщення яких здійснюється під гарантію КМУ, надану відповідно до закону про Державний бюджет України.
4. Гарантії КМУ.
5. Кошти в іноземній валюті (долари США, євро, англійські фунти стерлінгів, швейцарські франки, японські єни), що розміщені банком у НБУ у формі гарантійного депозиту (без сплати процентів за ним із зазначенням цього у відповідному договорі) на строк не менше строку користування стабілізаційним кредитом НБУ.

6. Гарантії урядів країн, що мають кредитний рейтинг не нижчий, ніж «А-» згідно з міжнародною шкалою, підтверджений у бюлетені агентства (компанії) Standard & Poor's, або аналогічний рейтинг Moody's Investors Service та Fitch IBCA.
7. Гарантії банків-нерезидентів та/або фінансових установ-нерезидентів, які мають кредитний рейтинг не нижчий, ніж «А-» згідно з міжнародною шкалою, підтверджений у бюлетені агентства (компанії) Standard & Poor's, або аналогічний рейтинг Moody's Investors Service та Fitch IBCA.
8. Гарантії міжнародних багатосторонніх банків (Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Європейський банк реконструкції та розвитку, Міжнародна фінансова корпорація).
9. Облігації підприємств (крім цільових), розміщення яких здійснено під гарантію Кабінету Міністрів України.

Коригуючий коефіцієнт для забезпечення, визначеного у пунктах 1-9 становить 0,9.

10. Банківські метали у стандартних або мірних зливках (за умови, що ці метали перебуватимуть на відповідальному зберіганні в Національному банку України) (коригуючий коефіцієнт – 0,8).

11. Нерухоме майно, у тому числі єдиний (цілісний) майновий комплекс, крім об'єктів незавершеного будівництва яке перебуває на території України (коригуючий коефіцієнт – 0,7).

12. Майнові права за укладеними банком-позичальником кредитними договорами з юридичними та фізичними особами, заборгованість за якими класифікована за I та II категоріями якості (коригуючий коефіцієнт – 0,5).

Додаткове забезпечення:

майнові права на майбутні надходження коштів на кореспондентський рахунок банку, відкритий у НБУ.

Розмір основного забезпечення за стабілізаційним кредитом визначається виходячи із суми кредиту, процентів за три місяці користування ним, з урахуванням коригуючого коефіцієнта.

Розмір додаткового забезпечення за стабілізаційним кредитом визначається виходячи із суми кредиту, процентів за користування ним, можливих штрафних санкцій та витрат на реалізацію предмета застави в разі невиконання банком своїх зобов'язань.

НБУ має право списувати в безспірному порядку заборгованість з банківських рахунків, та/або достроково розірвати кредитний договір за наявності одного з таких фактів:

- неповернення банком кредиту та процентів за користування ним у строки, що встановлені кредитним договором;
- невиконання умов договору застави;
- невиконання програми фінансового оздоровлення (крім випадків, якщо банк віднесено до категорії проблемних);
- порушення банком встановлених кредитним договором обмежень та вимог (крім випадків, якщо банк віднесено до категорії проблемних).